

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

Jonstoni Historia Naturalis

Ioannis Ionstoni|| Theatrvm|| Vniversale Omnivm|| Animalivm||
Qvadrpedvm

Jonston, Jan

Heilbrunna, MDCCLV.

VD18 90528808

Caput. V. De Vrso.

urn:nbn:de:gbv:45:1-10966

Nome

Defcr

Vadia

McLan

Tab. 1

Amph. B. 1

quibus e cavernarum latebris ad praedam noctu prodire solebat, excavata ibi scrobe aliqua, cratibus et aggesta terra levi superstratis, fallaciam occultarunt Indi. Veniens incautus, mas quidem erat, tigris decidit in foveam, et sudibus acutis in scrobis fundo defixis inhaesit. Saxis tum ingentibus ex fossae margine in eum sudibus infixum deiectis, peremptus est. In mille assulas, et mille frustula fixa dextra directas hastas, et ab alto iaculatas dirumpebat. Semianimis et exanguis formidine replebat intuentes, quid solutus et incolumis fecisset? Ioannes quidam Ledesma Hispalensis, Vaschi Nunnes amicus et laborum socius, de tigride illo se comedisse fassus est, bovinaque carne nihilo deteriorem esse retulit. Unde tigridem esse dicant, interrogati, qui nunquam tigridem viderant, respondent, a maculis, a feritate, a dexteritate, signisque aliis ab Auctoribus datis tigrim ar-

bitrari, cum et pardos et pantheras maculatos ex ipsis plerique se vidisse praedicent. Tigride mare perempto montes versus vestigia ipsius secuti, antrum, coniugale ipsius domicilium adeunt, duos absente genitrice catulos uberibus adhuc matris indigos auferunt. Mutato consilio, quo grandiusculos affectos in Hispaniam post haec mitterent, ferreis catenis diligenter in colla compositis, ad maternum antrum parvulos reportant a matre lactandos. Post paucos inde dies regressi ad speluncam, nec catulos reperientes, credebant eos a matre in frustra praerabie dilaceratos ablatosque, ne quispiam eis frueretur. Asserebant namque, solvi e catenis nullo pacto potuisse vivos. Pellis peremptae tigridis ad Hispaniolam, siccis herbis et culmo facta missa est ad Admirantum et Primores. Plura de his vide apud eundem Nieremberg. et Marcgr. H. B.

l. 6. c. 10.

CAPUT V.

De Urso.

Nomen.

Ursus, vel ab urgendo, quod impellendo tum homines, tum caeteros animantes prostrat, vel quasi orsus, quod ore suo formet foetus, seu quod in ventre orsus, extra ventrem linctu compleatur, vel quasi sursum, quia horret pilis, et *δασύτριχος* est, Latinis dictus est. Graeci *ἀρκτος*, vel ab *ἀρκω* propulso, quod ad iniurias propulsandas anterioribus pedibus valeat, vel ab *ἀρκέομαι*, quod sine externo alimento hiemem transigat, vocavere. Quantum ad rationem externarum partium: *Corpus* eicrassum, et vix mobile, semper crescere quidam affirmant, inventosque longitudine quinque cubitorum, latitudinis tantae, ut quodlibet vel bovis tergus vinceret, talemque Maximiliano Imperatori in Thermis Badensibus oblatum. *Pellis* ei spissa et villosa, *dentes* ferrati et penitus reconditi. *Os* longum, *celeris oculi*, *pedes* manibus similes, in brachiisque et

lumbis maxima vis, unde interdum posticis pedibus insunt, *cauda* diminuta, *genitale* simul ut exspiraverit cornescens. Adde his *mammam* quatuor, *ventriculum* amplum et *intestinum*, cum hieme in antris dormientes capti exenterantur, vacuum et adeo adductum, ut simul cohaerere videatur. Galenus nervos recurrentes, qui in aliis animalibus difficulter observantur, in hoc evidentissime conspici posse scribit. *Caput* ipsis invalidum est, vel praesertim synciput, quod leoni fortissimum, ideo urgente vi, praecipitaturi se ex aliqua rupe manibus ex operto iaciuntur. Eo tempore, quo latitant, *sanguinis* exiguas circa cor tantum habere guttas, reliquo corpori nihil inesse Theophrastus credit. Nulla denique eis secundum Plinium medulla, axungiam et lardum habere, Monachis in Mesuen visum. In plerisque terrarum

Solinus
Polyhist.
Plin. H. N.

Arist. H. A.
1. 8. c. 27.
Scalig. ed.
1. 8. c. 21.

Plin. H. N.
1. 8. c. 36.

Theophr.
de animal.
latitantib.

Q 2

rarum

Descriptio

Vadian. in
Melam.

Locus.

rarum partibus degunt, sed in Germania, Polonia, Lithuania, Norvegia, etc. et aliis Septentrionalibus, in Nova Zembla imprimis maxime. In Anglia nunc non reperi-ri Gesnerus prodidit, nec in Creta

Plin. H.N. 1. 8. c. 58. et 1. c. Herod. in Melpom. Solin. c. 29. Strabo Geogr. 1. ult.

insula, Plinius. In Africa quoque non haberi olim creditum, sed falso. Esse, praeter Herodotum et Solinum Strabo testis est, dum

Vitus.

Mauros, leonum, pardalium, et urforum pellibus indui scribit. Magis autem montanis, quam planis delectantur. Unde Alpinae rupes apud Stumpfium animosis abundant, in montibus Peru, multi nigri stabulantur, et Pernes mons Atticus apud Paulaniam, venatione urforum clarus est, *πάρουφορον* est animal. Plantis vititare apud Matthiolum, Albertum et Gesnerum invenies. Ille specie rubi, qui mora rubicunda et odorata producit, delectari scribit. Ille, herbam cuculi, quam Botanici trifolium acetosum vocant. Hic radices quasdam, quibus cupiditas cibi expletur et somnus conciliatur. Nam in Alpibus Helveticis aiunt, vaccarum pastorem, postquam ursum radicem e terra avulsam comedis, eminus vidisset, radice eadem, post ursi discessum degustata, tanto somni desiderio captum, ut in via se prosternere necessum habuerit. Herbarum comedere, quamprimum e latibus egrediuntur, Ari-

Arist. Hist. Anim. 1. 8. c. 17.

stoteles Auctor est. Sed et arbuustum quoddam spinosum, foliis fere ut apii divis, flore albo, baccis rubentibus, in montibus circa Tridentum panis ursi appellatur. Ves-

Plin. H.N. 1. 10. c. 73. Aristot. H. A. 1. 8. c. 5.

scantur et fructibus arborum, quas cancris, formicis, et carnibus, seu praemaceratis et propemodum putridis, seu recentibus. Maxime tamen favos appetunt, habeturque apud Lovium faceta de quodam rustico in Moscovia historia, qui in cava arbore, profundo mellis gurgite collo tenus immerfus, et biduo vitam solo melle sustentans, urso in arboris eiusdem cavitatem, more humano se dimittentis, beneficio, cuius pel-

lem tergoris manibus comprehenderit, extractus fuit. Piscibus in Islandia et glaciali Oceano vesci, Gabottus Venetus prodidit. Bi-

Martyr. Decade. 3. 1. 6.

bunt quidem aquam, sed nec lambendo, quod carcherodontum, nec forbendo, quod continuis dentibus munitorum proprium, sed aquam mordendo, ut apud Aristotelem habetur. Urfae veneris sunt appetentissimae, ideo, quoniam ferae gravidae maribus non miscentur, praeter lyncem et leperem, ne diutius maritis careant et maturius ad Venerem redire, dire possint, ventrem ante certum

Aristot. H. A. 1. 8. c. 6. Generat. 1.

tempus elidere creduntur. Mares, in puellas quoque libidine ferri, proditum. Raptam ab uno in montibus Allobrogum quandam, quam venereo complexu profecutus est, et pomis agrestibus pavit, Philippus Cossens Constantiensium sacris praefectus, Gesnero retulit:

Oppian. Cynege. 1. 3. v. 146.

Danorum vero Regum stemmata, a Saxo quodam dicto urso, qui ex puella ab urso compressa natus esse dicitur, deduci Saxo refert, et duo Magni Upsalenses Episcopos, Gothi-

Saxo Grammat. Hist. Dan. 1. 10.

cos Reges ex urso et virgine nobili originem ducere produnt. *Coeunt* mense Februario, seu hiemis initio, non eodem modo, quo quadrupedes, sed intra mutuos amplexus, velut humanas coniugationes, seu

Magnus 1. 8. c. 2.

ut Plinius, ambo cubantes comple-

Arist. H.A. 1. 5. c. 1.

xique, id est, humanitus strati. Gravidae latent, secretique honore reverentur mares gravidas.

Solin. Po-lyhist. c. 39.

Uterum triginta dies ferunt. Pariunt tum unum, tum etiam duos, sed cum plurimum quinque. De

Aristot. H. A. 1. 6. c. 30.

partus forma variatur. Lucinae illis properantius tempus est, inquit Plinius et Solinus, quippe uterum trigessimus dies liberat, unde evenit, ut praecipitata foecunditas

Solin. d. d.

informes creet partus. Carnes paucillulas edunt, quibus color candidus, oculi nulli, nulli pili, et de festina immaturitate tantum rudis fanies, exceptis unguum lineamentis. Has lambendo sensum figurant, et interdum ad pectora fovent, ut assiduo incubatu calefacta, animale trahant

hant spiritum. Idem Aristoteles, Oppianus, Ovidius, et alii dixerunt. Inde quibusdam Ursus quasi Orsus dicitur. At recentiores contrarium experientia docuit. Capta in valle Anania supra Tridentum gravis urfa, quam exenteratam, catulos omnibus membris distinctos gestasse, animadversum est. In senatus vero Bononiensis Museo, urfulus a caeso matris utero extractus, omnibus suis partibus formatus in vitreo vase servatur. Nec male Camerarius opinatur secundinarum, quibus foetus urfae obvolutus est, tantam crassitiem, ut non nisi diuturno linctu a matre avelli possit, errori occasionem dedisse. Capitale odium gerit cum phoea, equo, apro, mortuis, et mappa. Phocam summo pere abominari Oppianus reliquit. Agnoscit equus hostem nunquam visum, ac protinus se parat ad pugnam, in qua arte potius, quam viribus utitur. Transilit enim ursum, et ipso saltu posteriores pedes impingit in caput. A mortuis abhorre dicuntur, quod homines prostratos, ore ad terram verso retentoque spiritu illaesos relinquunt. Visa mappa, teste Seneca, ad iram concitantur. Aconito quoque pereunt, nec non faba lupina, seu marcellio, quam consiliginem esse putat Gesnerus. Pisces etiam quidam nigri venenati in Armenia reperiuntur, quorum farina aspersa ficus si comederint, intereunt. Musica delectari experientia docuit. Vocem si attendas, faevire dixit Spartianus, rugire alii. *Naturam et Ingenium* sequentia testantur. Cum degustavere mandragorae mala, formicas lambunt. Cum nausea laborant, myrmeciam adeunt, assidentesque linguam fluore dulci fluentem exertam, leviter tam diu tenent, donec formicis scaterere viderint. Vulnerati sicis herbis sibi medentur. Urfae a latitacione egressae in liberam diem, tantam patiuntur lucis insolentiam, ut caecitate obsitas putes. Oculi quia hebetantur crebro, maxime favose appetunt, ut convulneratum ab apibus os, levet sanguine gravedinem

illam. In antrum, non recto sui corporis motu sed supina ingreditur urfa, et dorsi sui tractu repit, ut vestigia obliteret. Ibi postquam est egressa, se quieti dans habitum corporis extenuat per quadraginta dies, equibus quatuordecim immobilis manet, reliquis aliis movetur, tantum solo lingendo dextro pede se sustentat, eique intestinum eatenus adducitur, ut propemodum cohaereat. Mares, inquit Plinius, quadragenis diebus latent, foeminae quaternis mensibus. Specus si non habuere ramorum fruticumque congerie aedificant, impenetrabiles imbribus, mollisque fronde constrictos. Primis diebus bis septenis tam gravi somno premuntur, ut ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum pinguescunt. Ab iis diebus residunt, ac priorum pedum fuctu vivunt. Mirum dictum, credit Theophrastus per id tempus coctas quoque urforum carnes, si asserventur, increfcere, cibi tunc nulla argumenta, nec nisi humoris minimum in alvo inveniri: sanguinis exiguas circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedunt vere, sed mares praepingues, ut movere sese facile nequeant. Foveolae non ita pinguescunt, quod eo tempore pepererint. In iisdem licet foveis, partitis tamen per scrobes fecubationibus dividuntur. Exeuntes herbam arum dictam, laxandis intestinis alioquin concretis devorant, circa furculos cum dentiunt praedomantes ora. Si quando tauros adoriuntur, sciunt, quibus potissimum partibus immorentur, nec aliud, quam cornua aut nares petunt. Cornua, ut pondere defatigent, nares, ut acrior dolor sit in loco teneriore. Animae virus pestilens. Contacta halitu eius attingit nulla fera, citiusque putrescunt afflata reliquis. In Mysia aiunt esse genus alborum, qui, cum a venatoribus urgentur, talem halitum edunt, qui canum carnes putrefaciunt. *Quantum ad Usus in Cibis*, et si carorum sit frigida, mucosa, difficilis concoctu, spleni et hepatis in-

Aelian. H. A. 1. 6. c. 3.

Plin. H. N. 1. 8. c. 36.

Solin. 1. c.

Galen. de Alim. facult. 1. 3. c. 2.

Reuier.
l. 13. de
cibus, c. 41.

commoda: Alpinis tamen et Helvetiis Bruierino teste, in deliciis habetur, ipseque se eas in coena apud Symphorianum Campegium comedisse, culinae artificio conditam asseverat. Sed iuuenulus ille ursus erat, qualem et quidem hieme captum in cibis adhibere debere Bartholomaeus Scappius scripsit. Licet enim Quintili menie ob pabulum pinguiores sint, tamen, quod carotum malum odorem spirare soleat, a mensis excluduntur. Caeterum anteriores duntaxat pedes inter cibos suauiores ab Aeliano reponuntur, quos et principes viros appetere Michael Herus prodidit, forte, quod plurimum exerceantur. Salsos et in camino siccatos, qui ederunt optimum et suauissimum esse cibum Gesnero retulerunt, nec amplius se mirari, quod eos per hiemem inter latendum fugant. Cerebrum venenatum esse Savanorola scripsit. *In Medicina* magni sunt partes usus. *Oculus* exsiccatus et puerorum collo appensus, adversus pavores nocturnos amuletum esse dicitur, supra sinistrum hominis brachium alligatum quartanam febrem mitigat. *Sanguis* panos et apostemata in quacunque parte discutit, et pilis, qui in oculis nascuntur prodest, et pulices enecat. *Adeps*, livores, et maculas eximit, ambustis, cum lili radicibus prodest, igni sacro illinitur, ulcera in tibiis et cruribus admixta rubrica sanat, rimas pedum, alumine addito, sarcit, raptos alopeciae vitio capillos restituit, et unguento sympathetico seu armario admiscetur. *Pellis* demorsis a cane rabido substernitur. *Pulmo* attritus a calceamentis contractos ab inflammatione tuetur. *Fel* articularum doloribus utilissimum tradunt, ab Arnaldo Villanovano ad epilepsiam commendatur, tussim admixto melle sanat, in pessum ad conceptum promovendum adhibetur. *Pili* cum adiantho et arundinum radicibus adusti, magnae sunt in generandis pilis efficaciae. Difficiles partus solvi, cum quis tectum, in quo gravi-

da sit, lapide, quo ursus interfectus est, transfuserit, Plinius fabulatur. Adhibetur ursus et ad alia. *Pelles* Samoiedis et Lapponibus ad vestimenta inserviunt, aliis ad stragula. Olim equites, loricas et galeas iisdem tegebant, ut truculentiores apparerent. Palladius ferramenta, quorum in agris colendis usus, febo, adversus grandinem et gelu inungit: Mizaldus, cortices vitium adversus erucas et glaciem. Fuit eorum et in spectaculis ac suppliciis fumendis usus. Annalibus notatum est, M. Pisone et M. Pisone et M. Messala Coss. ad XIV. Calend. Octobris, Domitium Aenobarbum aedilem curulem urfos Numidicos centum, et totidem venatores Aethiopas in Circo dedisse. *Differentias* quod spectat, sunt magni, parvi, nigri, albi, tales infestavere Hollandos, cum per glaciale Oceanum transitum in Cataiam quaererent. Stupendae erant magnitudinis. Nam occisorum pelles ad tredecim pedes ascendeant. Sunt et in Mylia albi, quorum superius facta mentio. Strabo fulvolum, in illa Arabiae regione ultimo promontorio contermina notarit, Agricola in fuscis et nigris dividit. Helvetii parvos, *saxatiles*, magnos *capitales* vocant. Sunt et in novo orbe ignavi, qui solis formicis vicitant, canibus cedunt, et bacillo percussi fugiunt, nec ullum caudae vestigium habent. Myrmeciphagos appellare possis. Inveniuntur in provincia Verae pacis maximi, lanigeri fatis, nigris pilorum five lanae grumis. Cauda illis palmaris duntaxat, manus velut humanae. Simi sunt velut nigratae, rotundo rostro, depili et rugoso: In Virginia eduntur. Meticulosi sunt, fugiunt homines, aufugiunt ad arbores, inde deturbantur fauciati iaculis. Provincia Beach, si Paulo Veneto credimus, domesticos et innoxios producit. Hoc unicum ad dore placet, habuisse Suidrigellum Lithuaniae Principem ursum matutinis horis a nemore discedentem, qui palatio appropinquans anterioribus

Plin. H.N.
l. 8. c. 36.

Differentia

Purchas.
Navig. T.
3. l. 4. c. 5.

Strabo
Geogr.
l. 16.

Maicol.
Colloqu.
7. de quadrup.

Nieremb.
H.E. l. 9.
c. 28.

Textor
Tomo 2.
Off.

ribus pedibus fotes percutiebat, et cibo sumto, remeabat in silvam. Solent et sectae cuiusdam apud Turcas religiosi, ex eremo egressi, cervum vel ursum tintin abuum collo ferentem per urbes et pagos circumducere.

CAPUT VI.

De Lupo.

ARTICULUS I.

De Lupo in genere.

Lupum in genere et specie considerabimus, eidemque *Gulonem* adiciemus. Dicitur Latinis lupus, vel quasi leopus, quod in pedibus leoninam virtutem gerat, vel a Graeco *λύκος*, arabie nempe rapacitatis, vel *ἀπό τῆς λύκῆς*, a diluculo, seu quod in colore pellis crepusculorum albedinem aemuletur, seu quod prima luce ad raptum exeat, seu quod oculi ipsorum sint tersi et in tenebris fulgeant. Graecis dicitur *λύκος*, *κιρκίας*, si textus apud Varinum corruptus non est, Hesychio *ὄλκος*, quod potest esse ab *ὄλεκα*. Alibi *λυκτεροι κύνες* vocantur. Foeminae *λυκαινα* nomen. Sunt vero lupi canibus magnis, mastinis, seu pastoribus similes, coloris, ut in differentiis dicitur variis. Habent *oculos* rivos, qui splendent lucemque iaculantur. *Dentes* serratos, teretes, acutos, et inaequales. *Rictum* amplum, et os, quod maximum diducunt. *Collum* in eas brevitate angustias compulsum, ut contorqueri retroque versari non queat, et si retro velit adspicere, totum corporis truncum contorqueat necesse est. Ideo quidam ex solido osse constare prodidere, sed falso. Clamorganus enim in dissectis vertebrae observavit, cui et Philes adstipulatur. Habent et musculos temporales magnos et nervosos, prodente Galeno. *Cerebrum*, quod cum luna crescit et decrescit, si Alberto credimus. *Cor*, si ficcetur odoratum. *Iecur*, ungulae equinae simile. *Genitale* osseum. *Pedes*, priores quinque digitis distinctos, posteriores quatuor. *Ossum* substantiam densiorem. *Renes*

alii similes, sed qui in senectute, vermes vel serpentes, quod se in tribus vel quatuor cadaveribus observasse, Clamorganus scribit, producant. In *vesica* lapillus reperitur, qui Syrites dicitur. Nulli sunt in Sardinia, si Pausaniae credimus, Creta, si Aristoteli, Olympo monte Macedoniae, si Plinio et Solino. Angliam hoc animalis genus non alere certum. Sub Edgardo, Ednii II. excindi coepti, in totum postea eradicali sunt, non in Cambria tantum, sed in aliis quoque provinciis. In Septentrionalibus provinciis magna luporum copia, in Moscovia in primis pecori, iumentis et hominibus insidiantur, cuius exemplum apud Olearium in itinere Orientali invenies. Haud paucos in regno Senegae inveniri, prodidit Cadamustus. In provincia Scotiae Angusia, eiusque valle Glamore reperiri, qui ferarum duntaxat raptu vivunt, apud Boethium habetur. Carnivori sunt, et in primis ovillam appetunt. Ideo caulam ingressi, omnes fere interimunt. Equis, bobus, anseribus insidiantur. Humano sapore maxime illiciuntur, si humanum cadaver prius gustaverunt. Praegnantibus capto odore insidiari Olaus M. prodidit. Sed nec suae speciei, si fames premat parant, testaturque Clamorganus duo lupos die antecedenti occisos, ab aliis nocte subsequente devoratos fuisse. Aelianus vero animadvertit, fame urgente multos simul excurrere, vertigine correptum et cadentem a caeteris lanari. Coram catulis, qui ab lactantur, praedam nuper voratam

Aldrovand.
Hist. Dig.
l. i. c. 6.
Nomen.

in. H.N.
8. c. 36.

ferentia

archas.
avig. T.
l. 4. c. 5.

rabo
rogr.
16.

aiol.
illoqu.
de qua-
up.

eremb.
E. 1. 9.
28.

Clamorg.
l. de lupor.
venat.

Galenus
de usu
parium
l. 10. c. 2.
Plin. H.N.
l. 28. c. 20.

Cal. l. 11.
de usu
part. c. 8.

Plin. H.N.
l. 11. c. 37.

Locus.
Pausan. in
Phocicis.
Aristot. in
Mirabil.

Olear. Iti-
ner. p. 119.
Cadamust.
c. 29.

Cibus.

Olaus de
gent. sept.
l. 18. c. 10.
Clamorg.
l. de venat.
lupi.

voratam